

Paweł Czechowski, Marcin Bocheński, Grzegorz Jędro, Sławomir Rubacha

LICZEBNOŚĆ, ROZMIESZCZENIE I EKSPANSJA KLĄSKAWKI *SAXICOLA RUBICOLA* W WOJEWÓDZTWIE LUBUSKIM W LATACH 1995-2006

**Abundance, distribution and expansion process of the Stonechat
Saxicola rubicola in Lubuskie Province in the years 1995–2006**

Abstract

The paper presents abundance, distribution and expansion process of the Stonechat *Saxicola rubicola* in Lubuskie Province in the years 1995–2006. In this period, 108 places with at least 155 breeding pairs were found. Most of the breeding pairs were observed in the southern part of the region. North of the Odra River valley only 25 sites with breeding pair were noticed. The highest number of the breeding pairs (44) were recorded in the Odra River valley (between towns Bytom Odrz. and Słubice). Other most abundant regions were environs of towns: Nowogród Bobrz., Lubsko, Żary, Żagań and Zielona Góra. First breeding pairs in the lubuskie region were found near the village Zabór and town of Lubsko. The highest numbers were recorded in the years 1998–2001. Every year new sites in different part of region were noticed. Stonechats inhabited habitats next to the roads, e.g. fallows, slopes, ditches.

KEY WORDS: Stonechat, Lubuskie Province, expansion process.

Klaskawka jest bardzo nielicznym, lokalnie nielicznym gatunkiem lęgowym, głównie południowej części kraju (Tomiałoje i Stawarczyk 2003). Miejscem najliczniejszego jej występowania jest Pogórze Sudeckie i Ziemia Przemyska (Tomiałoje i Stawarczyk 2003). W ostatnich 15-20 latach obserwuje się ekspansję tego gatunku w kierunku północnym (Tomiałoje i Stawarczyk 2003, Hordowski 2006). Coraz liczniej gniazduje w sąsiadujących z lubuskim regionach: Wielkopolsce (Kuźniak i Lorek 1992, 1999) i Pomorzu Zachodnim (Ławicki 2006). Jak dotąd, brak jest dokładnych danych o występowaniu klaskawki na terenie woj. lubuskiego, a informacje zawarte w monografii gatunku (Hordowski 2006) są nieaktualne i opierają się na obserwacjach dokonanych do lat 90. XX wieku. Fragmentaryczne dane można znaleźć w kilku opracowaniach, dotyczących

mniejszych lub większych rejonów województwa: obszaru Ziemi Lubuskiej (Jermaczek et al. 1995; Chłopek 2000) i doliny Odry (Czechowski et al. 2002; Czechowski i Bocheński 2006). Celem niniejszej pracy jest zaprezentowanie procesu ekspansji i przedstawienie aktualnego stanu występowania kłaskawki w granicach woj. lubuskiego.

Teren badań, materiał i metody

Przedstawiony materiał zbierano na obszarze całego woj. lubuskiego. Główną część materiału stanowią obserwacje własne autorów, z czym wiąże się fakt, że intensywność prowadzenia obserwacji nie była jednakowa dla różnych miejsc. Najwięcej danych pochodzi z południowo-zachodniej części województwa, dolin Odry i Bobru oraz okolic Krosna Odrz. W mniejszym stopniu kontrolowano północną część województwa, tj. tereny Pojezierza Lubuskiego a także dolinę Warty i Noteci.

Praca przedstawia wyniki obserwacji zebranych w latach 1995–2006. Wykorzystano własne obserwacje, zgromadzone podczas intensywnego penetrowania obszaru województwa. Dane zbierane były najczęściej podczas prowadzenia innych badań lub inwentaryzacji w regionie. Nie prowadzono ukierunkowanych obserwacji, mających na celu wykrywanie kłaskawki. Dlatego, przedstawione w pracy wyniki mogą być niepełne, szczególnie dla najmniej penetrowanych, północnych części regionu. Przy charakterystyce rozmieszczenia kłaskawki, obszar województwa umownie podzielono na część południową (tereny leżące na południe od doliny Odry) i część północną (tereny leżące na północ od doliny Odry).

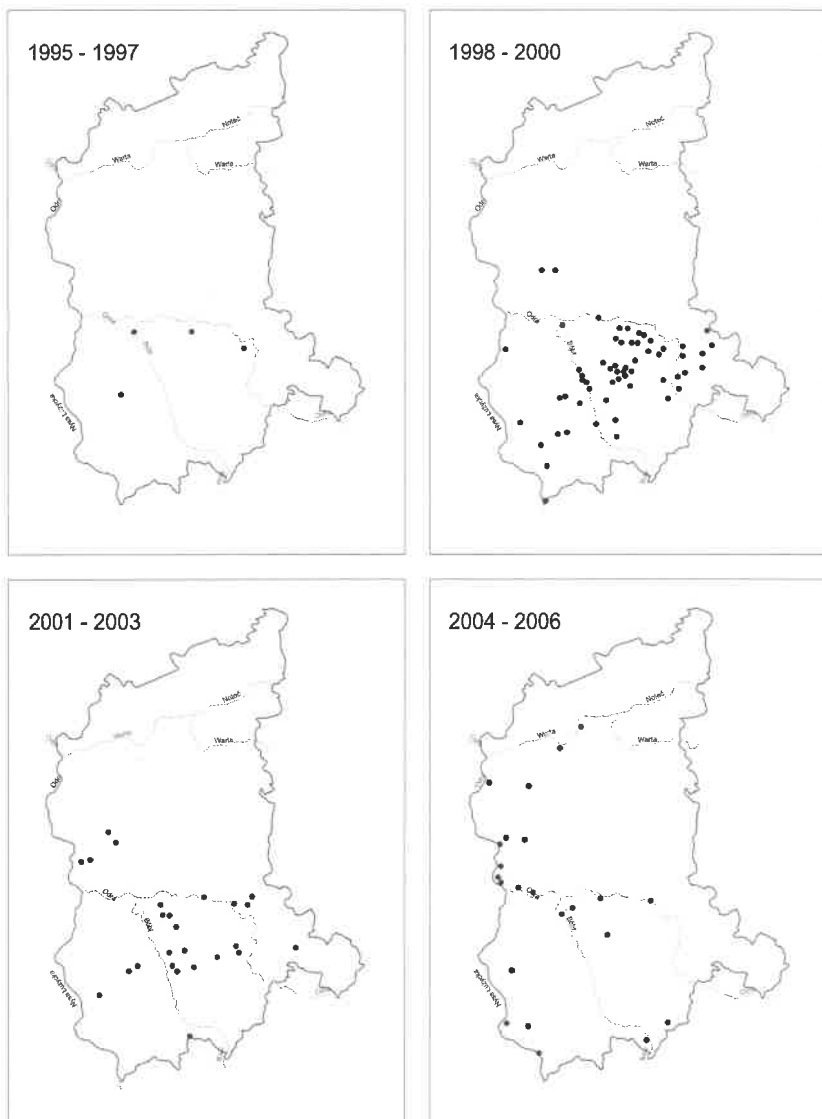
Wyniki

Liczebność i rozmieszczenie

W latach 1995–2006 na terenie woj. lubuskiego wykryto 108 stanowisk, na których gniazdowało lub prawdopodobnie gniazdowało co najmniej 155 par kłaskawek (ryc. 1). Obszarami, na których stwierdzono najwięcej stanowisk były: dolina Odry na odcinku Bytom Odrz. - Słubice (29 stanowisk, 44 pary), okolice Nowogrodu Bobrzańskiego i Lubska (19 stanowisk, 27 par), okolice Żagania i Żar (21 stanowisk, 27 par) oraz okolice Zielonej Góry (16 stanowisk, 25 par). Większość stanowisk (76,9%) znajdowała się w południowej części regionu, pozostałe (25 stanowisk, 23,1%) w części północnej województwa.

Przebieg ekspansji

Pierwsze lęgowe pary wykryto w 1995 roku w okolicach Lubska i Zaboru. Następnie, każdego roku wykrywano nowe stanowiska, głównie w części południowej województwa. Od roku 1998 pierwsze pary kłaskawek zaczęto spotykać w północnej części

Ryc. 1. Lokalizacje nowych stanowisk kłaskawki *Saxicola rubicola* w woj. lubuskim, w kolejnych, trzyletnich okresach w latach 1995-2006.

Fig. 1. Location of new sites of the Stonechat *Saxicola rubicola* in Lubuskie Province in subsequent 3-year periods in the years 1995-2006.

doliny Odry i na Pojezierzu Lubuskim. Najwięcej nowych stanowisk wykryto w latach 1998-2000 (56, co stanowiło 51,8% wszystkich miejsc). W następnych latach stwierdzano ich mniej, jednak każdego roku spotykano ptaki w nowych miejscach.

Zasiedlane środowiska

Zasiedlanymi przez kłaskawki siedliskami były różnego rodzaju środowiska w pobliżu dróg: nieużytki, zakrzewienia, suche łąki, skarpy, rowy, tereny ruderalne. Na poboczach dróg zajęte były 62 stanowiska (57,4%) z 85 parami. Kolejnym typem siedlisk były łąki (24 stanowisk, 22,2%), w tym również wilgotne łąki w dolinach rzek. Siedem stanowisk (6,5%) zlokalizowanych było w pobliżu torowisk i nasypów kolejowych. Pozostałe miejsca (inne - 15 stanowisk, 13,9%) zajmowane przez kłaskawki to różnego rodzaju siedliska przekształcone przez człowieka: pola uprawne, połacie nie użytkowanej roślinności, tereny ruderalne w miastach, zwirownie, wyrobiska, brzegi zbiorników zaporowych.

Dyskusja

Do połowy lat 90. XX wieku kłaskawkę odnotowano w woj. lubuskim tylko trzykrotnie: w czerwcu 1950 roku, prawdopodobnie lęgowe ptaki stwierdzono koło Wieprzyc pod Gorzowem Wlkp.; potem, przelotnego samca obserwowano 22.04.1986 pod Trzcielem (Jermaczek et al. 1995); a 3.07.1993 śpiewającego samca widziano pod Płomykowem w pow. gorzowskim (Dariusz Wysocki, pers. comm.). W drugiej połowie lat 90. wykryto nowe stanowiska, głównie w południowej części województwa: w dolinie Odry w rejonie Zielonej Góry i Nowej Soli. W roku 1998, przez cały sezon widywano samca koło Dębrznicy w pow. sulęcińskim (region Ziemi Lubuskiej), jednak nie uzyskano dowodu gniazdowania (dane własne). Dopiero w 1999 roku koło Torzymia (pow. sulęciński) obserwowano samca z 4 młodymi (Chłopek 2000). Obserwacja ta była prawdopodobnie pierwszym, pewnym potwierdzeniem gniazdowania tego gatunku w północnej części województwa. Do 2006 roku kłaskawkę spotkano w prawie wszystkich lubuskich powiatach. Jednak jej rozmieszczenie nie jest równomierne i większość stanowisk skupiona jest w części południowej regionu. Pomimo dość intensywnej penetracji terenu nie stwierdzono jej w pow. strzelecko-drezdenieckim (Bocheński et al. 2006, dane własne). Brak jest także pewnych obserwacji z pow. świebodzińskiego, jednak może to wynikać ze słabego spenetrowania tego obszaru. Niewiele obserwacji pochodzi także z pow. międzyrzeckiego, mimo dość regularnych w ostatnich latach kontroli na tym terenie. Jedyna współczesna obserwacja z tego obszaru pochodzi z 2000 roku z okolic Trzciela (Hordowski 2006).

Uzyskana liczebność populacji lęgowej jest najprawdopodobniej zaniżona, co wynika z przypadkowego wyszukiwania tego gatunku, przy okazji innych prac ornitologicznych w regionie oraz z nierównomiernego penetrowania obszaru województwa. Na pewno wiele stanowisk w części północnej regionu nie zostało wykrytych. Dowodem jest odnotowywanie nowych stanowisk kląskawki właśnie w tej połowie województwa. Z drugiej strony, zbieżne jest to z kierunkiem ekspansji gatunku przebiegającego z południa na północ a co za tym idzie ze zmianami zasięgu gatunku (Tomiałoć i Stawarczyk 2003, Hordowski 2006). W latach 80. XX wieku północną granicę zasięgu w zachodniej Polsce wyznaczały następujące stanowiska: Rudna w byłym woj. legnickim, Parowa koło Węglińca i Ostaszów pod Przemkowem (Dyrcz et al. 1991). Na północ od istniejącej w tamtych latach granicy zasięgu, kląskawka występowała pojedynczo na niewielu stanowiskach (Hordowski 2006). W ostatnich latach zauważono wyraźną ekspansję gatunku w wielu regionach kraju oraz wzrost liczebności na zasiedlonych wcześniej obszarach. Już w latach 80. obserwowano nowe stanowiska w Wielkopolsce (Kuźniak i Lorek 1992) a w następnej dekadzie wykryto tam wiele kolejnych (Kuźniak i Lorek 1999). Do nowo zasiedlonych terenów należą Ziemia Łódzka (Janiszewski et al. 1991, Janiszewski et al. 2004) oraz Kotlina Płocka i Toruńska (Neubauer et al. 2001). Wiele lęgowych stanowisk wykryto na terenach leżących na północ od Ziemi Lubuskiej. W latach 1992-2005 stwierdzono 61 stanowisk na Pomorzu Zachodnim (Ławicki 2006). Lęgi kląskawek zanotowano także w woj. pomorskim i warmińsko-mazurskim (Kleinschmidt 1996, Cennian i Sikora 2003, Tomiałoć i Stawarczyk 2003, Hordowski 2006). Wyraźny wzrost liczebności zanotowano także w Niemczech, w landach graniczących z Polską, np. w Brandenburgii z 8 par w 1992 roku do 99-103 w latach 1996-1997 (Pfeifer 2000). Lęgowe pary widywano także w okolicach Frankfurtu nad Odrą, graniczącego ze Słubicami (Becker 2000). Jedną z podawanych przyczyn zmian zasięgu, ekspansji i wzrostu liczebności kląskawki są ciepłe zimy, obniżające śmiertelność i wydłużające okres skutecznego rozmnażania (Tomiałoć i Stawarczyk 2003). Ponadto, wymienia się także globalne ocieplenie oraz czynniki wewnątrzpopulacyjne (Hordowski 2006)

Kląskawka w woj. lubuskim występuje w podobnych siedliskach jak w regionach sąsiednich: Wielkopolsce (Kuźniak i Lorek 1992, Bednorz et al. 2000), Pomorzu Zachodnim (Ławicki 2006) i Śląsku (Dyrcz et al. 1991). Wszyscy wymienieni autorzy jako najczęściej zasiedlane środowiska podają: tereny ruderalne, nieużytki, torowiska, nasypy kolejowe, pobocza dróg i żwirownie.

Swoje dane udostępnili nam: Jacek Cichocki, Zbigniew Kajzer, Marcin Sidelnik, Andrzej Wąsicki i Dariusz Wysocki. Serdecznie im za to dziękujemy.

LITERATURA

- BECKER J. 2000. Die Vögel des Stadtkreises Frankfurt (Oder). NABU, Frankfurt (Oder).
- BEDNORZ J., KUPCZYK M., KUŹNIAK S., WINIECKI A. 2000. Ptaki Wielkopolski. Monografia faunistyczna. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań.
- BOCHEŃSKI M., CZECHOWSKI P., JERZAK L. 2006. Ptaki (Aves). w: Lipnicki L. (red.). Przyroda Gminy Drezdenko. Agencja Reklamowo-Wydawnicza A. Grzegorzcyk. Drezdenko. s. 144-169.
- CENIAN Z., SIKORA A. 2003. Awifauna doliny rzeki Pasłęki. Not. Orn. 44: 161-177.
- CHŁOPEK K. 2000. Lęg kłaskawki *Saxicola torquata* koło Torzymbia na Ziemi Lubuskiej. Przegl. Przynr. 11: 94.
- CZECHOWSKI P., BOCHEŃSKI M. 2006. Ptaki okolic Cybinki. W: Jerzak L. (red.). Fauna okolic Cybinki. Uniwersytet Zielonogórski, s. 77-107.
- CZECHOWSKI P., RUBACHA S., WĄSICKI A., BOCHEŃSKI M., JĘDRO G., KAJZER Z., SIDELINK M. 2002. Awifauna lęgowa środkowego odcinka doliny Odry. Not. Orn. 43: 163-176.
- DYRZC A., GRABIŃSKI W., STAWARCZYK T., WITKOWSKI J. Ptaki Śląska. Monografia faunistyczna. Uniwersytet Wrocławski, Wrocław.
- HORODOWSKI J. 2006. Monografie Przyrodnicze. Kłaskawka. Wyd. Klubu Przyrodników, Świebodzin.
- JANISZEWSKI T., MARKOWSKI J., MICHALAK P., WOJCIECHOWSKI Z., HEJDUK J. 1991. Rzadkie gatunki ptaków stwierdzone w środkowej Polsce. II. Not. Orn. 32: 117-124.
- JANISZEWSKI T., WOJCIECHOWSKI Z., PĘDZIWIŁK A. 2004. Rozmieszczenie i liczebność dzierlatki *Galerida cristata* i kłaskawki *Saxicola torquata* w Łodzi w latach 1994-2002. Not. Orn. 45: 49-54.
- JERMACZEK A., CZWAŁGA T., JERMACZEK D., KRZYŚKÓW T., RUDAWSKI W., STAŃKO R. 1995. Ptaki Ziemi Lubuskiej: monografia faunistyczna. Wyd. Lubuskiego Klubu Przyrodników, Świebodzin.
- KLEINSCHMIDT L. 1996. Lęgi kłaskawki (*Saxicola torquata*) na łąkach Warkalskich pod Olsztynem. Not. Orn. 37: 151-152.
- KUŹNIAK S., LOREK G. 1992. Ekspansja kłaskawki (*Saxicola torquata*) w Wielkopolsce. Not. Orn. 33: 149-153.
- KUŹNIAK S., LOREK G. 1999. Rozprzestrzenianie się i wzrost liczebności kłaskawki *Saxicola torquata* w Wielkopolsce. Abstrakt 17. Zjazdu PTZool. w Słupsku. ss. 171-172.
- ŁAWICKI Ł. 2006. Ekspansja i wzrost liczebności kłaskawki *Saxicola rubicola* na Pomorzu Zachodnim. Not. Orn. 47: 196-199.
- NEUBAUER G., BRAUZE T., LAMENTOWICZ M. 2001. Występowanie kłaskawki *Saxicola torquata* w Kotlinie Toruńskiej i Płockiej w latach 1990-2000. Przegl. Przynr. 12: 151-155.
- PFEIFER G. 2000. Vorkommen und Ausbreitung des Schwarzkehlchens (*Saxicola torquata* Linnaeus 1766), in Schleswig-Holstein unter Einbeziehung der Bestandsentwicklung in den Nachbarländern. Corax 18: 109-141.
- TOMIAŁOJC Ł., STAWARCZYK T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. PTPP „pro Natura”, Wrocław.

Adresy autorów:

Paweł Czechowski
Instytut Turystyki i Rekreacji PWSZ w Sulechowie
ul. Armii Krajowej 51
66-100 Sulechów
e-mail: paczech@wp.pl

Marcin Bocheński
Katedra Ochrony Przyrody, Wydział Nauk Biologicznych, Uniwersytet Zielonogórski
ul. prof. Z. Szafrana 1,
65-516 Zielona Góra
e-mail: m.bochenski@wnb.uz.zgora.pl

Grzegorz Jędro
Muzeum Bociana Białego
Kłopot 24
69-108 Cybinka
e-mail: rufinus@o2.pl

Sławomir Rubacha
ul. Terlikowskiego 14
66-006 Ochla
e-mail: sowy@onet.eu